

JELENA J.
DIMITRIJEVIĆ

NOVI SVET
ILI
U AMERICI GODINU DANA

Priredila
Biljana Dojčinović

■ Laguna ■

Copyright © ovog izdanja 2019, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

By
Gerson F. Quinlan

Sadržaj

Biljana Dojčinović: <i>Amerika Jelene J. Dimitrijević</i>	9
Umesto predgovora	43
1. Bežanje od uspomena	47
2. Na Atlantskom okeanu	52
3. Dolazak u Ameriku	73
4. U gostima kod majora Frotingama	86
5. Prestonica sveta	91
6. Njujork	113
7. Amerikanke	126
8. Unutrašnjost američke kuće	150
9. Američka linija.	160
10. Na ženskom predavanju	174
11. Uik end u Taritaunu.	183
12. Žene glasači.	194
13. Na dan izbora	202

14. Hotel <i>Ratlidž</i> ili Hotel isključivo za žene	206
15. Božić u Americi	220
16. Njujorški vetrovi.	228
17. Njujorški snegovi	232
18. U Sto četrdeset četvrtoj ulici	243
19. Kod tuđina kao kod svojih	250
20. Bioskop	258
21. Na pragu smrti.	263
22. Američki sto i američko serviranje	267
23. Njujork i žene	271
24. „Poor little Serbia“	281
25. Naši u Americi	288
26. Od Njujorka do Vašingtona	307
27. U Vašingtonu	310
28. U gradu sunca i zelenila i njegovoj okolini	322
29. Kod misis Hes	344
30. Boston.	366
31. Proglas nezavisnosti Amerike	384
32. Uelzli	392
33. Na uik endu kod misis Flag.	402
34. Na Nijagarinim vodopadima.	422
35. Iz Filadelfije	428
36. Na <i>Olimpiku</i>	443
Lista ilustracija	449
Napomena o ovom izdanju	451
Rečnik manje poznatih reči.	453
<i>O autorki</i>	455

SENI SVOJE VELIKE, NEZABORAVLJENE PRIJATELJICE

GOSPOĐE JOKE PETROVIĆ NJEGOŠ

SPOMEN NA S NJOM PROVEDENE DANE,
RUŽIČASTE U MIRU, CRNE U RATU

I

SVOJOJ DRAGOJ PRIJATELJICI

GOSPOĐI DELFI IV. IVANIĆ

IZ SEĆANJA NA NAŠ PRVI SUSRET
U NAŠEM CARSKOM SKOPLJU
U ONO DOBA KAD MU SUNCE SLOBODE
NIJE BILO NI NA POMOLU

UMESTO PREDGOVORA

Svaki putnik obično opisuje mesta i ljude *onako kako ih je on sam doživeo*. Jedni vide – ili *traže* da vide – ružno u lepome; drugi obratno. Za prve se kaže da gledaju kroz crne naočari; za druge kroz ružičaste. A za one putnike s naočarima „kombinovanim“ iz crnog i ružičastog kažu neki da su objektivni. Ali i oni prvi su to, mada su po prirodi takvi da ne znaju za boju koja bi bila između ove dve boje.

A da se jedna ista stvar može videti različito kazuje jedna pričica koju sam čula negde na Istoku, pričica *Bogati Arabljanin i njegovih sinovi*. Bogati Arabljanin – htevši da se uveri kakav mu je koji sin, a znajući arapsku izreku „poznaćeš ga kad s njim putuješ“, kao i izreku „onakav je kako je šta na putu video“ – isprati sinove u Bagdad: prvo starijeg, posle mlađeg. I dok je stariji video u Bagdadu sve ružno – od berbernica, do džamija, i sve rđavo – od berberina, do imama, dotle mlađi, vrativ se iz Bagdada, nije mogao da nahvali ocu lepotu kalifina grada i dobrotu kalifinih podanika. Stari Arabljanin *uverio se* koji mu je sin bolji, „te je mlađem ostavio posle svoje smrti celo svoje blago“.

I moja su opažanja različita. Ameriku sam drukčiju videla prvi put, a drukčiju drugi put – mada sam je gledala oba puta istim očima. Došavši u Ameriku ponova, posle sedam godina, ja opazih da je njezin prosperitet dostigao vrhunac. U 1919. i 1920. godini – „svaki šesti Njujoršanin imao je automobil“, u 1927 „svaki čak i kuvarice“... Neki naši skromni radnici stekli su kuću, istina na otplatu, pa i automobil, na otplatu. Onda su Amerikanke nosile suknju do peta, sad do kolena, onda su imale kratku kosu samo one žene koje su bolovale od tifusa, sad gotovo sve; onda su žvakale gumu javno i pušile tajno, sad... Tako žene. A ljudi? Stare pedesetospratnice proglašuju za obične bildinge, a nove stospratnice za oblakodere. Sa svoga prosperiteta Amerika je bila ohola: sa svoga trijumfa pijana. Da, pijana, ali ne od alkohola, pošto je u njoj još vladao „suvi režim“, nego od oduševljenja. 1919. i 1920. Amerika je trijumfovala sa pobeđe savezničkog oružja, 1927. sa Lindbergova leta preko okeana. „Amerika prednjači svetu svačim, pa i vazduhoplovstvom!“, „Amerikanac je prvi preleteo okean!“, „Dobro došao, Lendi!“, „Zdravo, diko Amerike!“ Stotinama uzvika i usklika na lecima, na plakatima i na mantilima mladih devojaka: čudnih usklika, zaista, koje su one same vezle i malale.

Ameriku sam ja sad gledala istim očima mada sam se bila izmenila. I mene su izmenile prilike kao i Ameriku. Prvi put sam u Ameriku doplovila Atlantskim okeanom iz krvave Evrope – tužna; drugi put Tihim okeanom iz cvetnog Japana – vesela.

A kakva li bi mi se učinila ova sadašnja Amerika, Bože moj!? Jer ja lakše zamišljam Himalaje bez snega no Ameriku bez bogatstva.

Novi svet sam napisala pod neposrednim utiscima i po opažanjima *onda* kad je meni Njujorška luka bila „luka

zaborava“; a slala sam odlomke ili pisma dragim prijateljicama – kojima posvećujem ovo svoje delo – gospođi Joki Petrović Njegoš – sada, na veliku žalost, pokojnoj – i gospođi Delfi Iv. Ivanić, osnivačici Kola srpskih sestara i njegovoj prvoj potpredsednici.

I s jednom i s drugom zbližio me je žarki patriotizam, onaj naš patriotizam s kraja prošlog i s početka ovog stoleća, kad nam je ovo što je ostvareno bilo san.

U Beogradu, avgusta 1934.

J. J. D.

BEŽANJE OD USPOMENA

London, 10. septembra 1919.

Ništa me ne vuče u Ameriku, ali me nešto goni iz Evrope.

Iz Starog sveta bežim u Novi svet.

Kao u ratu što sam bežala od neprijatelja, tako u miru bežim od uspomena na neprijatelja, od strašnih, teških uspomena iz crnih dana, kad sam bila tuđin na svome ognjištu, „svoju vodu pila za novce i svoja drva kupovala“. Od neprijatelja sam bežala, ali nisam mogla pobeći; a od uspomena? Da li ću u dalekoj tuđini, u drugom delu sveta, moći zaboraviti pretrpljene muke pod neprijateljem kad ih nisam mogla smetnuti s uma a kamoli zaboraviti u svojoj domovini, koju možda neću videti nikad više? Tamo čak ni radost sa povratka naše pobedonosne vojske ne moga načiniti da se ja nasmejem onim svojim veselim smehom.

Ali vaj! Put u Ameriku proveo me je kroz Evropu, kroz njene zemlje s brdima i dolinama izrivenim granatama, i gde se još neisušena krv crveni kao božur; s morima i rekama krvavih voda; sa selima – nekad belim – pretvorenim u crna

zgarišta; s njivama i livadama s polomljenim puškama i sa isprebijanim nadvoje sabljama, s izrešetanim olovom zastavama i sa – grobovima. Sve ono što je ostalo za mnom u mojoj domovini. Majke, sestre i ljube još nisu skinule crninu. Stara naša Evropa, stožer savremene ljudske civilizacije, pretvorena je u krvavo razbojište negdašnjih azijskih zavojevača.

Ali Evropa je sada i sveti deo sveta. Ja sam kroz nju prošla sa užasom i s revoltom, ali i s pobožnošću. Jer sa zajedničkih svetskih svetlih grobova Evropa je postala zajednički svetski Panteon.

Prelazeći Lamanš, meni se činilo da ću stići u zemlju zaborava pre nego što predem okean. Engleska. Ona nije na krvavom kontinentu, mada je u Evropi, nego na ostrvu, gde se nije krv lila. I kad stigoh u London, radosno se uputih na Rasel skver, u Montagju strit, u hotel *Montagju*, jer u tom kraju, u toj ulici, u tom hotelu naći ću drage uspomene; naći ću slatke suze za kojima sam u nesreći toliko puta plakala. I, naravno, ono što je pošlo sa mnom iz moje zemlje, bol, ostaće na kontinentu Evrope. Ali ah! Kakva obmana! Kad ja naredih kočijašu da stane pred hotelom *Montagju*, on se okrete i reče: „Kako!?“ Negdašnji hotel *Montagju* služio je u vreme rata za bolničke potrebe... Eto, na prvom koraku – rat! Odsedoh u istoj ulici u drugom hotelu, i ulazeći u hol, prvo što mi pade u oči to je: žena u crnini! To je jedna majka, Engleskinja iz unutrašnjosti Engleske, koja ide u Francusku da na jednom od njenih bojnih polja traži grob svoga sina. A danas, dođe mi moja mila prijateljica Mod, s kojom sam se sprijateljila u Atini 1914, u maju mesecu kad se o strašilu što se zove Svetski rat nije ni sanjalo. Sad nije u belom kao što je bila onda, nego u crnini: u Francuskoj su joj pali brat i verenik. „Drugi brat mi je bio kontuzovan, i ostao je bogalj:

sav je kao od pi'tija, i blesast. Moja mati: kad je čula da je izgubila oba sina, od potresa je oslepela. "Eto! A neki misle, i kažu, da se u Engleskoj nije plakalo i da se ne plače.

Kad bih mogla da preletim okean. Istina, i američki sinovi su prolivali svoju krv za pravdu (ili nepravdu, ko to zna), ali u tuđim zemljama, s ove strane okeana.

Bože moj, besmislenih misli i ludih želja! Jer, od krvavih bojišta može se pobeći, ali od sebe...

Kad bi se moglo dopreti do neke druge planete, gde se o ovom čudovištu koje ljudi krste različito, jedni evropskim, a drugi svetskim ratom, o ovoj krvavoj drami što se odigrala na našoj planeti ne govori jer se za nju i ne zna: kako bi se bilo srećno!

Ili, najposle, kad bi se otišlo u zemlju Lotofaga i okusilo od slatkog ploda lotusova drveta, ploda zaborava!

Besmislene misli i lude želje, zaista!

Plimut, 12. septembra 1919.

Ovo moje sadašnje ja meni je tuđe, a ja ga ipak ponekad volim jer ono je transformirano ono moje negdašnje ja.

Ono je kao ruina kakvog srednjevekovnog zamka ili ostatka jednog antičkog hrama. (Meni je tako.)

Ništa do isprepućali zidovi kroz koje se noću provlače slepi miševi. Ruina bez krova, obrasla u divlju lozu i mahovinu.

Ili samo jedan jedini mramorni stub od čitavog hrama.

Ali ono je ipak zamak, a ovo hram.

I stvari su kao i ljudi; ili, i ljudi su kao i stvari: menjaju oblik. Od divnog zamka – ružne ruine; od veličanstvenog hrama – jedan prelomljen stub. I, posle, jedni su s istorijom, drugi su bez istorije.

Pa i ti si s istorijom, o Plimute!

Na tvome veličanstvenom Hou sedim i mislim gledajući u more pred sobom.

I – vizije, vizije...

Prva vizija: veličanstvena i strašna – Nepobediva armada.

General Drek ide da je pobedi, ali tek pošto završi igru...

Druga vizija, svetla i dirljiva: mali brod *Mejflauer*¹ sa ženama i decom: idu u Novi svet da se u Stari nikada ne vrate...

Ali zar ovom brodu nije bilo simbolično ime, cvet od gloga, što će reći proleće, ili, nov život. Da, polazilo se u Novi svet za nov život.

Oni su napustili domovinu sa proganjanja; a ja bežim iz domovine od uspomena. Različiti motivi, slične sudbine.

I gle, trzam se kao iz sna! Oči uzeše da prate jednu lađicu koja se smelo otisnu na široke i duboke vode Atlantskog okeana. Kakva je to lađica nisam pitala jer sam već bila čula njenu istoriju.

Da, i ova mala lađa ima svoju istoriju kao i oni ogromni brodovi što su plovili u Svetskom ratu u Novi svet, i iz njega se vraćali.

Čudna je istorija ove lađice.

Još kao mlada (neću da rečem nova, pošto i ona kao i sve lađe ima dušu), u početku svoga života, ona je plovila po velikim vodama; sad duž evropske obale Atlantskim okeanom, posle pored obala Azije i Afrike Sredozemnim morem. Ali ne samo duž obale i pored obala, nego je krstarila Atlantskim okeanom i dopirala čak do Velikih Antila. Išla je, plovila je po dalekim tuđim vodama, i nikada je nikakvo zlo ne zadesi. A prošle godine, usred leta, umalo što ne nađe smrt u svojim vodama. Pretrpe ogroman kvar, ali se održa,

¹ *Mayflower*, cvet od gloga, ili majski cvet. (Ukoliko nije drugačije naznačeno, sve napomene su autorkine.)

ne utopi se. Kažu da su je bili izvukli na obalu, gde ju je peklo letnje sunce i tukle je jesenje kiše. Ali jaka građa kao jak duh – izdrža... I sad, opravljena, obnovljena zaplovi u okean – smelo kao nekada, kao prvi put. I ja je odgledah s divljenjem i sa suzama u očima.

Ja sam ovu lađicu poredila s brodolomnikom što je prati očima s tvog veličanstvenog Hoa, o Plimute!

Iz tvog pristaništa zaplovio je u okean *Mejflauer*, Plimute. I *Roterдам* će zaploviti ili produžiti put iz tebe Plimute. Sutra!

I ja ne mogu da odredim ovo neobično osećanje što me prožima pri pomisli na sve skoriji i skoriji polazak moj. I čas mi se to moje osećanje učini kao radost, a čas kao žalost.

Pa ipak, tužna sam i počela bih plakati da nikad ne prestanem. Da li nas na ovakav put prati duh naših najmilijih, skoro umrlih?

Zar oni koji su nam bili saputnici za svoga života mogu da nas puste same posle svoje smrti?

NA ATLANTSKOM OKEANU

Na Rotterdamu, nedelja, 14. septembra 1919.

Danas se ukrcah za Ameriku u *Rotterdam*, brod *Holandsko-američke linije*.

Još svi putnici nisu bili došli, a na brodu se, u 11 časova, odsluži služba Božja: odslužiše je protestanti, Englezi i Amerikanci.

Mene još drži ono religiozno osećanje iz bombardovanja Beograda i okupacije Srbije, kad sam i ja kao i drugi naši padala na kolena na svaki fijuk granate; klečala u crkvi svake nedelje i praznika kao na Sv. Trojice; kupovala žito za slavsko koljivo na nekoliko meseca pre slave (iz bojazni da ga neću moći naći ili kupiti kad mi dođe slava).

I danas, odstojavši službu, bila sam pobožna, onako kako je obično pobožan čovek, čak i onaj koji misli da je nepobožan, kad je u nevolji ili strepi od neke nesreće.

Ova Služba na brodu *Rotterdam* podseti me na jednu službu, na molepstvije koje održa jedna američka misija za Srbiju u hotelu *D'Angleter*, u Solunu, u početku nesrećne 1915.

I onda sam bila isto ovako pobožna, i znala sam da je ono moje ondašnje onakvo osećanje bilo strah za majkom Srbijom i teška žalost za njenom decom palom na bojištu ili pomrlom od bolesti, a i za izgubljenim svojim najmilijim.

U 1.30 po podne *Rotterdam* se krenu iz plimutskog pristaništa uz mahanje mnogobrojnih marama sa obale i pisku čitavog jata galeba sa vode.

Rotterdam pođe svečano kao patrijarh, dostojanstveno kao kralj.

Plimut iščezavaše polako sa svojim kućama i crkvama, i sa svojim Hoom, dok, najposle, sasvim ne iščeze... Meni se tada, ne znam zašto, učini da prekidoh sve veze sa starom krvavom Evropom, te uzdahnuh i – odahnuh.

Na Roterdamu, 16. septembra

Već treći dan kako plovimo Atlantskim okeanom, a meni je još u očima slika Plimuta, grada Velike Britanije, što osta za nama, istorijskog grada kraj koga se uništi jedna od moći i taština jednoga velikog kralja „u čijoj državi sunce nikad ne zalazaše“.

I još mi je u ušima piska galeba, što u jatima poleteše za *Rotterdamom*. Kao da plakahu što i oni ne mogu s njim, ne kao putnici nego kao pratioci; ili kao da oplakivahu one putnike iz Starog sveta što će im ove široke vode ili daleki Novi svet biti grob. Čudne su ove morske ptice. One putnika čas razveseljavaju, a čas rastužuju.

16. septembra

Gledajući u prostor što nema granica i što neprestano menja boje i prelive, ali najčešće se čini kao da je pozajmio boju od nebeskog svoda, ja dođoh do jednog saznanja, mističnog i misterioznog, da galebi pišteći za našim brodom, i plaćući – nisu predskazivali smrt nikome od putnika, nego su žalili što ne mogu i oni da preplove ove vode, tamo gde su oni što leže u jednoj istoj grobnici na dnu okeana: ratnici iz Svetskog rata.

Od svakog klobuka na vodi koji se pojavi sa igre nekog zalutalog delfina – učini mi se sumaren; od svakog udarca talasa u bok broda – eksplozija mine. I zatrepćem. Ali ne od straha da će nastupiti brodolom, no od sećanja na skoro prošle strašne dane i noći, jutra i večeri, kad su ovim istim vodenim putem, pa čak možda i istom lađom, prolazile vojske iz Novog sveta u Stari svet, i obratno. Koliko ratnih brodova, koliko podmornica, koliko mina! S pesmom na usnama prelazio se okean, i s pesmom na usnama ronilo se u njegove plave dubine. Mrtvački odar – meka morska mahovina; mrtvački pokrov – plave vode prošarane žutim algama. Blago njima! Odužili su dug prema čovečanstvu (jer oni su pošli u boj za najviši ideal – za čovečanstvo) i našli su grob kome niko ne može ništa, pa ni vreme.

Eto, pobegoh od grobova, a naidoh na grobove!

Pod teškim utiscima i sa strašnim uspomenuama iz Svetskog rata napustih palubu i uđoh u salon da se muzikom razgalim. Svirala se i pevala kao i ovih dana u ovo doba – od 10 do 11 pre podne – američka popularna vesela pesmica *Osmesi* (*Smiles*). Putnici su pomagali muzikantima, razdragani, čak i

Amerikanci, zaboravljajući – ovi poslednji – na vodi ono što na suvu ne zaboravljaju: socijalne konvencije. A meni pade pogled na jednu hartiju na stolu, i pomislih da je program iako je sasvim drukčijeg formata. Kad uzeh hartiju u ruke i stadoh čitati, videh da je reklama...

„Linija *Bela zvezda* (*White Star Line*) R. M. S. *Olimpik*, 46.369 tona. Najveći britanski parobrod. Iz pomorskog ratnog nacrtu vidi se šta je ovaj istorijski brod uradio za vreme Svetskog rata. Spasavao je Njegovog veličanstva pomorske trupe. Potopljavao je sumarene. Preneo je preko 200.000 trupa. Preplavio je 200.000 morskih milja. Utrošio je 350.000 tona uglja. A od zaključenja mira ili primirja: repatrirao je 40.000 kanadskih i američkih trupa.“

„Spasavao je Njegovog veličanstva pomorske trupe... Potopljavao je sumarene.“ I srce mi se steže. Koliko je njih spasao, a koliko je potopio *Olimpik*, najveći parobrod britanski? A koliko li je potopio *Roterдам*, parobrod *Holandsko-američke linije*?

Ušla sam u salon da se malo razgalim, a ja se još više rastužih, a posle pobunih. „Mir! Dajte nam mir za večna vremena, o ljudi!“

Izadoh ponovo na palubu. Uzeh da se penjem sa sprata na sprat. Mladež je sasvim zaboravila da su ovim putem prošli mnogi, mnogi mladi, a da se nisu vratili ni njim ni kojim drugim; ostali su na bojnim poljima Evrope. Ovde, na parobrodu, mene najviše podseća na Svetski rat jedna majka Amerikanka, koja je išla u Evropu da nađe grob svoga sina palog na nekom bojnom polju Francuske; i nije ga našla. „I sad mi je lakše“, kaže, „jer sam ga tražila...“

Na lađi je oko šest hiljada duša, s posadom. Grad na vodi. Valovi nose jedno čitavo ostrvo s njegovim kosmopolitskim

stanovništvom. Plima ga je poduhvatila, oseka će ga vratiti... Izmešane mnoge narodnosti i čuju se razni jezici. Engleski jezik ipak najviše. Deca graje na sve strane. Mnogo je dece jer su se žene krenule preko okeana sa svom svojom decom; idu svojim muževima koji su ko zna otkad u Americi. Najviše je Engleskinja. Neka vodi šestoro-sedmoru dece. Vidim decu koja nemaju više od tri-četiri meseca. Žene s tako malom decom ne putuju same, no s muževima.

17. septembra.

Retko sam kad na putu ustala ovako rano. U praskozorje.

Na prvoj sam palubi, ali nisam sama. Ima još putnika. Jedne su žene u koketnim jutarnjim haljinama i raspletenih kosa. I svi gledamo u nebo i u more, tamo daleko, gde je ono crveno kao da je na vodi iscvetao mak. A tamo, dalje, pojavljuje se iz vode požar... A taj se požar mogao gledati samo dotle dok se ne uze pomaljati iz njega polako, kao da se krade, ogromna vatrena kugla... prvo samo vrh od nje... Vatra iz vode! „Sunce! Sunce!“, zakliktaše toliki putnici. Bukti i nebo i voda! I čini mi se da smo se svi očima pitali s čuđenjem i nevericom: je li to ono naše sunce koje mi poznajemo od svoga detinjstva, što nam se rađa iza brda i zalazi za brdo? Ali ovako su pitali samo oni putnici koji su daleko od mora.

Zemlja se nigde ne vidi, a mi na vodi imamo sve što na zemlji: snežna polja, mrko-plave brežuljke, njive s iscvetalim turčinkom između zrelog žita, vrtove pune cveća. Naravno, to je obmana čula vida, kao što je muzika što se iz vode razleže obmana čula sluha.

Nigde jednoga broda, nigde jednoga čamca!
Ove široke vode bez brodova i bez čamacina čine se kao
zemlja bez naroda.
Pustinja.

18. septembra

Danas sam ustala mnogo posle sunčeva izlaska. Dockan. Sad sam na palubi A što će reći blizu neba. Ali dokle je nebo, odakle je voda? Danas, nema rujeve, kao što noćas nije bilo fosforaste pruge koja bi odvajala nebo od vode. Okean se čini kao jedan ogroman basen, sasvim okrugao, gde ključa voda s koje se diže belosiva para. I voda je belosiva.

Gle Posejdona! Izdigao je svoje žilave mišice, pa razmahuje trozupcem. Po modroj nepreglednoj livadi s visokom travom što se na vetru talasa razigrali se beli konji trkači. Jure se, stižu se, preskaču se... sve 'uji i bruji od njihove trke i tutnjave...

Iako posrćem, ja ipak hodam. I još mnogi drugi hodaju. Činimo se „nevešti“, kao da ne vidimo šta se prema. Sećamo se one izreke: Sačuvajte se od morske bolesti prvoga dana plovidbe, pa je se posle ne bojte jer ona na vas neće.

Na palubi B dignuta su platna svud okolo. Pa ipak, sve je mokro, i platna, i ograda, i pod i odmarache. Mnoge stare „mis“ ne miču se iz svojih zakupljenih odmaraca, u kojima leže s ispruženim nogama da im se s predova, opet zakupljenih, kojima su uvile noge cedi voda.

I moj mantil za kišu sav je mokr. Na nogama su mi kaljače. Obučena sam kao za kišu.

Silna lupa platna! Talasi se uzeše da dižu kao kakva crna brda. Platna mi se počеше činiti kao sivi bedemi koji će nas sačuvati od najezde upornih Posejdonovih trupa – valova.

Ali na brodu zavlada panika kad jedan val veliki kao brdo udari u bok lađe i ona poče da propada. Svi putnici pobeogoše s paluba. Načini se čitava gužva kad pojurismo u salone (do kabina ne bismo stigli) da ugrabimo mesto gde ćemo se ispružiti. Da, učini nam se kao da lađa propada kad onaj jedan val lupi o njen bok, te uletevši u salone i u laundže polegasmu ko na divan, ko na fotelju; a jedan mlad Šveđanin, zdrav i krupan, prostre se po podu. Ogroman brod stade da se ljulja kao mala kolevka. I krcka, puca, trese se, i kao da se rastočava... I nastaje ječanje, vikanje i – povraćanje. Najneprijatniji miris pomeša se s najprijatnijim parfemima. Ali gadost preovlada, te se više ne osećate parfem sa ženskih haljina, što je mnoge dovodilo do uzbuđenja kad pored neke lepe žene prođu.

Što se tiče lično mene, ja sam pala na jedan divan pored jedne stare Švabice iz našega kraja, koja je sedela i, možda, čak posmatrala ovo što se dešava s mladim svetom. I ležala sam nauzak nepomična kao drvo, zatvorenih očiju, zapuštenih ušiju i – nosa. Jer grozno je zarazna morska bolest. I strašna je. U njoj, vele, često nastupa smrt.

Posle Amerikanaca, na brodu je najviše Belgijanaca. Oni su još vikali, pevali i opet vikali. Imala se impresija da hoće da nadviču okean.

Da će biti bura opažalo se još od jutra: po nebu i vodi. Ali mi smo se slobodili, činili se „nevešti“, kao što rekoh. Od 10 do 11 slušali smo orkestar. Uprkos užasnog vetra i ljuljanja lađe on je odsvirao svoj program kao uvek. Samo sad kad su muzikanti pevali veselu pesmicu *Osmesi*, niko im se od putnika ne pridruži. U jedanaest sati smo pili „konsome“ i jeli „krakera“. Sve kao obično. Za ručkom smo... O, za ručkom je bilo tako malo putnika! Pa i oni koji su za sto seli

malo su jeli. A ja, sedeći za stolom, držala sam se za stolicu do sebe (koja je bila prazna) obema rukama.

Na palubu D bila me je odvela mis Hovi, jedna zrelih godina „mis“, koja se od mene prosto ne odvaja.

A ja u salonu, dok sam ležala kraj stare Švabice koja je sedela – ležala sam isprva zatvorenih očiju, posle otvorenih – opazih neke mlade i lepe gospođice ispružene po divanima. Jedne, što odnesoše rekord iz flertovanja s ljudima koje su prvi put u svom životu videle, i koje, možebiti, neće videti nikad više, odnesoše rekord i iz ječanja. Jedna mlada Engleskinja iz moje kabine strašno je vikala. Ona je dobijala morskbu bolest još od prvog dana. Za vreme bure ja sam držala da će umreti. Ja bih njeno ječanje poznala u hiljadu drugih. Onaj mladi, zdravi, krupni Šveđanin davao je Bogu dušu. A sad kad ovo pišem, on se ne miče s jednog divana, leži kao ukočen iako je okean miran kao jezero.

Putnici koji ne dobiše morske bolesti mogu se na prste izbrojati. Među njima je jedan holandski slikar, jedna američka spisateljica – koju jedna Jevrejka nazva *old maid* – i ja. Takve putnike nazivaju drugi putnici *good sailors*, to jest, dobri plovci. Na račun dobrih plovaca pravile su se razne šaljive dosetke.

Buru na okeanu tako sam malo videla, a tako sam je mnogo čula i, naročito, osetila.

Kad bura presta, a prestala je brzo, i okean počeo da se preliva kao svila, jedan anglikanski pastor uze da govori kao u crkvi...

„Okean je danas spevao novu himnu Gospodu.

Okean nije bio u jarosti, nego u nadahnuću.

Okean je danas spevao himnu Gospodu.

Nadahnuće mu je bilo veliko, elan silan, iako dah kratak.

Ovo je jedna od najkraćih himni spevanih u slavu Gospoda!

Pa ipak, kako je velika i veličanstvena ova himna spevana u slavu Gospoda!

Ovo je jedna od najveličanstvenijih himni okeanskih u onoj mirijadi koje je on od svoga postanka do danas spevao u slavu Gospoda.

Zar nam se ne čini da je pod tim svodom okean večan kao što je večan čovek?

I čovek je večan kao okean.

Čovek je okeanu brat – mlađi brat.

Slava Gospodu na visinama!“

I tu otpeva uz pratnju putnika protestantske vere jednu himnu koju pevaju posle bure mornari. A jedna od putnica koja je stenografisala pastorovu himnu, otkuca je na mašini i razdade je putnicima.

Juče doživismo dva krupna događaja: buru na okeanu i bal na okeanu.

Nikad se dame nisu bile obukle za dine onako kao sinoć.

A njihove balske haljine imitirale su svojim bojama i svojim šuštanjem miran okean.

Duboko, to jest drsko-smelo dekoltovanim haljinama, koje su im ostavljale potpuno nage mišice, grudi i sva leđa do niže pojasa, podražavale su morske nimfe. Jedne u haljinama, od „srebrne kraljušti“ imitirale su tritonide, i bojom i fasonom tih haljina. Istina, tako su bile obučene svega dve, obadve mlade i lepe Amerikanke. Divne toalete u gospođa, kupljene u pariskim velikim magazinima; skupoceni nakiti, birani po pariskim najvećim juvelirnicama. Onaj deo palube i jedan salon, oboje određeni za bal, osvetljeni su bili mirijadom sijalica. Paluba je bila iskićena raznobojnim lampionima i američkim zastavama. Igrale su se američke crnačke igre i tango. Dame, uopšte, bile su vrlo vesele, naročito

„isprošenice“. „Isprošenica“ je mnogo, mnogo. Evropljanke „isprošene“ za Amerikance. Divno je bilo, naročito posle bala na neosvetljenom deku A, nad crnim vodama, pod nebom koje je sinoć bilo crno kao u početku „kad zemlja bješe bez oblićja i pusta, i bješe tama nad bezdanom, i Duh Božji dizaše se nad vodom...“

Kako su se dame, one najlepše, provele posle bala na deku A, ja čuh tek jutros: ispriča mi jedna Italijanka; a njoj je to pričao i ispričao jedan *citoyen de Luxembourg*, mlad i veoma veseo čovek.

I ništa niko nikome ne zamera. Kad se je između vode i neba danima, zaboravljaju se socijalne konvencije, obziri i predrasude kojih se na kopnu ne oslobodavamo. Na primer, gde bi se ovako sedelo na kopnu pred stranim svetom kako se sedi na palubi?

Sinoć su bili svi veseli, ne samo oni na balu. A veseli su bili samo zato što je bura prošla i sobom odnela strah od smrti u morskoj bolesti, ili u brodolomu...

Jedan stari Holanđanin, koji je dosad prešao okean pedeset puta, kaže: „Preći okean nije šala.“ A sinoć, posmatrajući vesele, obezbrižene putnike, reče: „Verovati okeanu isto je što verovati ćudljivu čoveku ili konju.“

Jutros me probudi *little boy*, jednogodišnji sinčić one mlade Engleskinje iz moje kabine, što je juče u buri premirala, a sinoć na balu posustala od igre. Ona zbog deteta rano ustade, pa i ja ustadoh. Kad iziđoh na palubu da se što pre naudišem svežeg, mirisavog morskog vazduha što ni na šta ne miriše, jedan mornar reče da je tek pet časova. Kod mene je bilo sedam, iako sam skazaljke vraćala svaki dan. E, ali između srednjeevropskog vremena i vremena u Njujorku razlika je šest časova.

Sveta je već bilo na palubi, ili bolje reći na palubama. Izišlo se iz toplih kabina na svežinu. I bili bi svi zdravi da nije jednog Amerikanca koji je neprestano bolestan. Iz odmaraće na jednoj palubi, uvijen u pledove i šalove, nikako se ne miče, ni danju ni noću. Morska ga je bolest uhvatila još od polaska i nikako ga ne napušta. „Čim vidi more, dobije morsku bolest“, kaže njegova mlada žena, uvek u zelenom, samo u raznim nijansama, koju ja zbog toga zovem „Zelena Gospođa“ – „Pa što prelazi okean kad mu udi more?“ – „Ovo je već deseti put kako ga prelazi... Voli.“ Psihološki problem koji ja nikada ne bih umela rešiti.

Ja i mis Hovi, ili mis Hovi i ja, imamo jednu svoju malu. Ili, upravo, ona je njoj *My old one*, a meni *My little one*, što će reći „Moja stara“ i „Moja mala“. Ona je zove po engleski, ja po francuski. I ta stara i mala isprva je bila neprestano s nama, pored nas, kao kad bi bila naša; pa tek poče da nas ostavlja i da nekud ide. Ali brzo se vraćala, isprva. A posle, češće nas je ostavljala i duže se zadržavala. I što god smo bliže i bliže Njujorku, sve je ređe i ređe viđamo. „Gde je?“, pitale smo jedna drugu mis Hovi i ja. Sad se više ne pitamo jer smo videle gde je: u *smoking roomu*. Puši s mladim ljudima, kao mnoge druge, naročito isprošenice: Engleskinje, Škotkinje i Irkinje, Francuskinje, Švajcarkinje, Belgijanke, Holandanke, Švedanke i jedna Italijanka, sve što su isprošene za Amerikance – koji su bili u Evropi u vojsci ili u nekoj misiji – pa sad idu u Ameriku da se venčaju. Eto! Mladost ne zna za prepreke; za srce ne postoje Stari i Novi svet. I, eto! I najveće zlo, Svetski rat, donelo je i neko dobro: Evropa je Americi postala tzbina.

A naša stara i naša mala? Prosto je divna! Otud je nekud, iz Oksford strita, blizu Hajd parka. Oči su joj zamagljene kao od magle Londona ili od duvanskog dima smoking ruma,

gde maločas ona seđaše na divanu i pušaše a na grudima joj ležaše jedan mlad Amerikanac, lekar...

Kad nam malo docnije pride, mi je prekosmo – ne znam s kakvim pravom – ali ništa..., ona ne primi to, naš prekor, ni za uvredu ni za nešto čemu valja pokloniti pažnju. Samo začuđeno reče: – Pa je li ono nešto ružno?! Kad bi bilo ružno, ja bih se stidela.

– Pa vi rekoste da idete vereniku u Americi.

– O, *Yes!*, reče ona.

– Britanke su se promenile – rekoh ja mis Hovi kad moja mala otide. – Ja sam sada opazila u Londonu da Britanke iz 1919. nisu ni nalik na Britanke iz 1910. – Mis Hovi odobri i reče:

– Rat načini da nam žene iziđu iz kuće; a sad nikako da se vrate u kuću. Žene iz doba Đorđa Petog pokidale su veze što su ih vezivale za žene iz Viktorijinog doba. One neće da se osvrnu na osveštane tradicije britanske žene. Kao deca suviše strogih roditelja, kad im roditelji odu od kuće i njih ostave same: takve su...

Ali da bi izvinila svoje zemljakinje, naročito ove na *Roterdamu*, mis Hovi dodade: – Tako je, čujem, svud po svetu. Muškarci su stvorili rat, žene revoluciju.

Mis Hovi je starinska Engleskinja, od onih Engleskinja što viču „šoking“ kad se pred njima pomene „šnuftikla“...

I pobožna je. U nedelju, posle službe Božje, odslužene u jednom salonu, kad iziđe sa mnom na palubu i vide da igraju Belgijanci – trže se, okrete glavu i reče:

– O Bože, oprosti im! Igraju u nedelju!

Kad se zamorimo od gledanja morske pučine, mi čitamo uzimajući na revers knjige iz biblioteke. Na *Roterdamu*, u njegovoj biblioteci, najviše je engleskih knjiga, od najboljih pisaca, engleskih i američkih.

A sad, pun je bar sveta. Gospoda i gospođe sede na mekanim sedištima oko stolova, i jedni igraju karte, drugi šah. Jedne gospođe pletu *jumpers* od plave, ružičaste i zelene svile, ali ne u baru, nego u salonu ili na palubi, i ja znam da su to Amerikanke jer na lađi samo se one zanimaju i ručnim radom. Na mestu za sportove, mladići i devojke igraju fudbol, tenis ili koju drugu igru. U smoking rumu, puše i ljudi i žene. Na najvišoj palubi, ili na krovu, sede po dvoje u jednoj naslonjači – mlad muškarac i mlada žena – uvijeni u jedan šal... „Jesu li to mladi bračni parovi?“ – „O, ne! Ova mlada Irkinja isprošena je za Amerikanca, pa sad ide u Ameriku da se venčaju.“

U flertovanju, ili iz flerta odnesoše rekord Britanke. Ne sve, jer sve i nisu flertovale, već samo „isprošenic“.

Mis Hovi me opomenu da treba da imam na umu da mi ne plovimo iz Amerike, nego u Ameriku. „A u Ameriku su uvek plovili avanturisti, samo, nekada, to je bio svet iz bolje, pa čak i najbolje društvene klase, kao na primer holandski trgovci u Njujork i puritani u Masačusets, ili, još ranije, oni Englezi što dođoše u Virdžiniju. A sad, u Ameriku plove dve klase ljudi: radnici na prvom mestu i neradnici na drugom. Razlozi prvih za napuštanje otadžbine – socijalno-ekonomske prilike; razlozi drugih – bežanje zbog bunjenja protiv socijalnog poretka, ili zbog pretrpljenih ličnih katastrofa i tragedija. Ali mnogo je avanturista, bankrotiranih spekulanta, defecitalija, hohštaplera, naročito onih što nisu regulisali račune s policijom, te beže u ovu nepoznatu daleku zemlju preko okeana, s ogromnim gradovima, gde će među nepoznatim svetom moći zametnuti svoje sumnjive tragove.“

Na *Roterdamu* je, posle Amerikanaca, najviše Belgijanaca, tako mi se čini. Svi su iz Flandrije. Jedni su napustili svoje

opustošene domove i pošli u Ameriku da se iz nje nikad ne vrate.

Ovde, na brodu, obrazovali su čitave horove ovi veseli ljudi i žene, pa pevaju pesme iz svoje ostavljene domovine. Jedni igraju polku „pike“, neku starinsku svoju igru, uz jednu staru harmoniku što šišti i odiše kao da je sipljiva. Ali ona je onome čija je milija od orkestra na brodu jer ju je poneo iz svoje zemlje. Možda mu je ona neka draga uspomena. Možda se skupljali oko nje on i njegovi i igrali onda kad se dim s njihovih ognjišta veselo dizao put neba. Ko bi znao.

Ovi putnici su mi bliži od svih ostalih putnika. Rod su mi po mucu, gladovanju, strahovanju, poniženju, čežnji za slobodom, po svemu što smo podjednako osetili i preživeli pod neprijateljskom najezdom.

I kad ih čovek gleda ovako vesele, mislio bi da su neosećljivi i da u svojim srcima nisu poneli preko okeana svoju otadžbinu.

Ali kad se „postroje u bojne redove“, i muškarci i žene, i stari i mladi, i pevajući *Marseljezu* pođu „trčecim korakom“ za svojim „komandirovom“, jednim mladim pilotom s crvenom kićankom na kapi, pa ih čovek gleda: u njihovim pokretima vidi i bol, i pretnju, i želju za osvetom. O, ne! Sve je ovo prošlo, završilo se. Sad im se sa lica, iz očiju čita radost i ponos zbog pobede.

Kad stojim i posmatram ove putnike, vesele i neobične, meni se čini da gledam one iste Belgijance što zadržāše nemačku najezdu na Pariz.

„Belgijanci zadržāše tu užasnu najezdu duže no što se iko mogao nadati, i tim spasoše Pariz, spasoše Francusku, spasoše svet“, rekao je američki sudija Geri spremajući se da pozdravi belgijskog kralja kad dođe u Ameriku.

Od sviju njih najviše se smeje i peva jedna mlada Belgijanka, neudata, s pilotskom kapom na kojoj je crvena kićanka: *Mademoiselle Emma*.

Vode, beskrajne vode. Danas neprestano menjaju boju kao mlade Amerikanke toaletu.

Iako je okean sasvim miran, ipak se čuje ono monotono brujanje što nas goni da budni sanjamo, ili upravo što nas uspavljuje... Romori kao da u njegovoj dubokoj dubini govori miriada nevidljivih svetova.

Po vodi se ne vuku crvene alge i ne plove žute meduze, kao što nad vodom lete albatrosi. Kao da je sve izumrlo, potonulo na dno morsko.

Samo pokatkad dva delfina kao dva druga ili dva blizanca: iziđu s jedne strane broda da se pojave na drugoj strani. I igraju se, skaču po plavoj morskoj pučini kao ždrepci po zelenoj livadi. Delfini, morski konji, kako su ih zvali stari Grci, zalutali su iz svoje postojbine Sredozemnog mora i ušli u Atlantski okean – kao što ulaze u Jegejsko more – da se poigraju, pa da se vrate otkuda su došli, to jest, ako ih ne pojedu ajkule.

Na Atlantskom okeanu nema ništa drugo da me podseti – razveseli ili rastuži – na moja poetična krstarenja po Jegejskom moru i na moga nestalog saputnika – osim delfina.

Kad god se delfini pojave, ja se prenosim na *Trakiju*, plovim po grčkom moru između grčkih ostrva.

Mogu preći sva na svetu mora i sve okeane, ali nikad neću osetiti ono što sam onda osećala ploveći po grčkim vodama.

Umesto grčkih boginja, što su „izvirivale“ iz bujnog zelenila s maloazijske strane, moderne žene.

Moj ondašnji saputnik! Gle! Čini mi se da ga vidim, tamo daleko, gde se i nebo i more crvene kao krv: ide vodom kao Hristos!

U svaki sunčev zahod, na istom mestu – vidim ga! U to doba dana na okeanu još nijednom se nisam osetila svirepo sama.
„Izgubljena sreća još je uvek sreća.“

Šesti dan plovidbe, a još nikako ne videsmo zemlju.

Ništa.

Samo što spazimo u dalekoj daljini lađe: svakog dana po jednu-dve. Prvo dim, pa katarka, pa brod, ali kao kola iza brda... Ima li još koga na svetu koji sumnja da je Zemlja okrugla?

Divna beše, iako bolesna! Mlada, lepa, a bleđa kao smrt. Pet dana je ležala u odmaraći, uvek na istoj palubi, na istom mestu, pod nebeskim svodom – dok šestog dana, preksinoć, ne usnu zanavek. U zoru je spustiše u njenu široku i duboku večnu kuću... Koliko je pištala sirena dok se brod okretao, i okrenuo se triput: „U počast onoj što beše, a koje više nije!“ A kita crvenih ruža dugo se ljuljala na talasima što su se bili rasklopili i sklopili, jutros, baš kad se sunce spremalo da iziđe. „Ko ju je bacio, i kad?“ Utisak dubok, ali ne i tužan kao na kopnu.

Veličanstven je odlazak sa ovoga sveta uz muziku talasa.

Veličanstvene su službe Božje na okeanu gde orgulje zamejnije brujanje talasa.

Molitve i himne nisu kao na kopnu. Drukčija im je sadržina kao što su drukčija osećanja onih što ih čitaju i pevaju.

Blagodarenje i himna Gospodu posle bure ne zaboravlja se.

Na grčkim morima molili su se Bogu Turci, uopšte muslimani, ako ih je na brodu bilo; na svim drugim morima mole se Englezi i njihova deca – Amerikanci.

Posle molitve lete kite cveća s broda na pučinu, na plave grobove onih što u Svetskom ratu nađoše večni odmor u okeanu.

Nema dirljivijeg prizora od ovoga. I najtvrđeg srca putnik rastužuje se i zasuze mu oči.

Bože moj, sve je bilo tako skoro! Kako se rat završio nema još ni godina dana. To jest, otkako je primirje.

Ships that pass in the night, and speak each other in passing;

Only a signal shewn and distant voice in the darknes;

So on the ocean of life we pass and speak one another;

Only a look and voice, then darkness again and silence.

Lađe što prolaze u noći, u prolazu govore jedna drugoj:

Samo jedan znak i jedan daleki glas u pomračini;

Tako na okeanu života mi prolazimo i govorimo jedan

drugom;

Samo jedan pogled i jedan glas, pa opet pomračina i

tišina.

Lađe što prolaze jedna mimo drugu u noći ne čine se kao dva mrtva ostrva, nego kao dva živa bića.

Kao dve duše, prošle jedna pored druge, progovorile u prolazu, i otišle...

Svetlost s katarke govori nekim jezikom koji mi razumemo iako ga nismo učili.

Lađe koje vidimo u daljini jedina su nam uteha u ovoj svi-repoj usamljenosti na ovom bezgraničnom vodenom prostoru.

Nikad nije ovakva pomračina na kopnu kakva je na vodi. I kao da mrak ne silazi s neba, nego izlazi iz vode.

Retke i krupne bele zvezde trepere na crnom nebu.

Ali ta takva pomračina otvara nam kad smo na palubi dveri najfantastičnijih snova.

„*Old maid!* („Stara devojka!“), viknu neko prolazeći mimo mene, a ja se trgoh iz sanjarenja. Jedna londonska Jevrejka ljuti se na američku spisateljku i viče. Američka spisateljka tera Jevrejkinu decu s palube na kojoj ona sedi u naslonjači opruženih nogu i piše. Izgleda da ta đavolska deca, tri muškarca i četiri devojčice, navlaš skaču i viču oko nje u momentima kad je ona „u nadahnuću“. Jevrejka nju stalno zove „*old maid*“.

I upoznasmo se na okeanu; i združismo se; i sprijateljismo se; i orodismo se; i postadosmo jedni drugima potreba, duhovna potreba. Ne, *Roterдам* nije varoš na vodi, no dom, kuća što plovi po bezgraničnoj pučini, jedna kuća s mnogobrojnim ukućanima koji dele jednu istu sudbinu, i koje može da iznenadi jedna ista sudbina. Jedan jedini crn oblak nadnosi se nad glavom svih; od jednog velikog talasa potresu se svi; reč „bura“ prožima kosti svima; spavaju između neba i vode zajedno; ležu s jednakim molitvama; ustaju s nadom u Boga i mole za zaštitu Gospoda. Svi smo naizgled veseli i ipak svi strepimo od nečega. Nije uvek svest. Ili, retko kad je svest, a uvek je podsvest. U podsvesti je ono strašno od čega bi se kosa na glavi dizala kad bi se bilo svesno: brodolom...

Na Roterđamu, 21. septembra 1919.

Osmi je dan kako plovimo. Na službi Božjoj danas, u nedelju, svi su blagodarili Bogu na dosadašnjoj srećnoj plovidbi, i molili mu se za srećan svršetak.

Uzbuđeni smo, sve više što smo bliže Njujorku... Gotovo sve nas strance koji plovimo u Ameriku obuzeo je neki potajni strah. Plašimo se i od same reči *Ellis Island*. To je

ime ostrva gde putnike mnogo ispituju, one koji im se učine sumnjivi, na tom ostrvu ih zadržavaju, da ih posle ispitivanja i dobivenih sumnjivih odgovora vrata u Evropu. Ah, kako bi to bilo užasno! Po svemu se vidi da je još neredovno stanje, ili, da je rat tek završen. Mene slobodi moja draga saputnica mis Hovi. Jer ona mi je videla i putnu ispravu i prijateljske preporuke od viđenih Amerikanaca i Amerikanki, i veli da se nemam čega bojati.

Na Roterdamu, ponedeljak, 22. septembra

„*Shore! Amerikan shore!* Obala! Američka obala! Zemlja!“, zahori se radosno s paluba jer u daljini se pomoli zemlja.

Ni Kolumbovi lađari nisu se obradovali više kad su ugleдали zemlju nego mi.

Američka deca istrčavaju iz kabina sa zastavicama američkim, i njima radosno pozdravljaju američku obalu i svetu rodnu grudu svoju – Ameriku.

Jedan prosed Amerikanac u svojoj razdraganosti uzviknu svome psetancu okrećući ga prema obali: *Three cheers for Amerika!*, i ono, svetlećih očica, lanu tri put, što je značilo: *Hip, hip, hurrah!*

Amerikanci skidahu kape, Amerikanke mahahu mara-mama.

Mi stranci radovali smo se zemlji, a Amerikanci zemlji i Americi. Ko bi mislio da ovaj naizgled hladan svet može ovako da se raduje!

Plovimo prema ostrvu na kome je Statua slobode. Izdaleka izgleda kao statua da ne stoji, nego ide. Ostrvce na kome je ona ne opaža se, a „Sloboda“ se uputila k nama – da nas

dočeka. Ruku desnu u kojoj drži buktinju digla je visoko – da nam osvetli put, ili da nam dâ znak da dolazimo u zemlju svetlosti... Galebi poleteše prema brodu veselo pišteći, kao da ga pozdravljaju dobrodošlicom.

Rotterdam ulazi u njujorško pristanište.

Slika na mene čini nekakav neodređen, mutan utisak.

Silni brodovi, brodići, skele, čamci, šuma od katarki, a u pozadini gora od visokih zgrada, famoznih američkih „oblakodera“...

Na mene sve utiče neobično i sumorno. Panorama Njujorka ne samo da me ne očarava, nego mi nije nimalo lepa. Možda je ovome uzrok premorenost.

Sve je čudno. Neobično je. Ah, kad se putnik približava vodom Carigradu! Kakva lepota, kakvo iznenađenje, kakvo uzbuđenje! Putnik i plače i smeje se u jedno isto vreme. A Njujork ne mogu reći da me ostavlja ravnodušnu, ali ne izaziva u meni divljenje, nego čuđenje.

Prolazimo pored lađe *Imperator*, koju su Amerikanci zarobili u ratu od Nemaca. Čitavo čudovište, i ova lađa kao i ovaj grad. Olovna neman: izišla iz vode da proždere sve brodove. „Na sebi i u sebi nosi četrnaest hiljada duša“, kažu jedni putnici, a drugi se osvrću kao da traže nekog od mornara da im ovo potvrdi.

Ne baca se sidro... *Rotterdam* ne plovi više „brzinom ptičjeg leta“, već tiho. Pa ipak se vidi da još plovi jer promiču mimo nas brodovi i oblakoderi. Sad se ima iluzija kao da skreće, da ulazi u duge vode... Sve tiše i tiše, dok, najzad, ne zazvečaje lanci.

– Amerika! – uzviknu neko veselo.

– Novi Svet! – prihvati drugi radosno.

I ja znam da se nije samo jednom putniku učinilo da je ništavnim sredstvima postigao ogromnu svrhu: dolazak u Novi svet, što će reći – u luku zaborava.

Jer, ne bežim od uspomena samo ja, nego i Belgijanci.

DOLAZAK U AMERIKU

Uoči dana kad ćemo se iskrcati, na brodu nastaje jedna neiskazana žurba među muškom poslugom iz kabina, i jedna neiskazana nervoza među putnicima. Posluga je obeležavala prtljage: valize, bagove, bandlove i trunkove, što će reći putničke torbe, džakove, zavežljaje i putničke sanduke, lepeći na njih po jednu hartiju s krupnim početnim slovom prezimena putnika čiji je prtljag s „lebelom“ – dobivenim u agenciji pri kupovanju karte za parobrod kojim će se preći okean, s označenjem koji je brod, koja klasa, koja kabina i, najposle, koja je postelja, to jest ako niste zakupili *a private cabin* (zasebnu kabinu). Za ovim, krupan bagaž koji nije bio u magacinu bi tamo snesen, dok sitan osta i dalje po kabinama.

Ali zašto nervoza, Bože moj? Kao da ćemo se iskrcati u Aziju, ne u Ameriku. I tu se setih jednog Amerikanca, svoga saputnika od Nju Hevena do Londona, koji kritikujući Stari svet, bezobzirno kritikujući ga, između ostalog i ovo reče:

– U Parizu još pišu onakvim perom kakvim su pisali njihovi dedovi; mnogi se još greju onako kako im se grejao prvi vladalac; a gde se nađe centralno grejanje, na radiatorima